

PAVEL JAMNIK

Pavel JAMNIK, univ. dipl. politolog, višji kriminalistični svetnik, v vodstvu Uprave kriminalistične policije na Generalni policijski upravi. Od leta 1981, ko je odkril mezolitsko jamsko najdišče Jamnikov spodmol na Kočni nad Jesenicami, se ob svojem rednem poklicu raziskovalno ukvarja s kameno dobo in jamsko arheologijo. Do sedaj je odkril že več deset planih in jamskih najdišč. O odkritjih in arheoloških ugotovitvah je objavil čez sto znanstvenih, strokovnih in poljudnih člankov.

JANEZ BIZJAK

Janez Bizjak, univ. dipl. ing. arhitekt, urbanist, naravovarstvenik in publicist, je bil od leta 1983 do 2005 zaposlen v javnem zavodu Triglavski narodni park, najprej kot strokovni sodelavec, od 1992 do upokojitve leta 2005 pa kot direktor. S področja varstva narave in varstva okolja je napisal 157 strokovnih člankov v domačih in tujih publikacijah ter imel številna predavanja na mednarodnih strokovnih srečanjih. Je avtor štirih knjig, soavtor dveh monografij in avtor razstave o Sloveniji Voda, naše upanje, predstavljene v Franciji, Belgiji, New Yorku in v Berlinu. Leta 2006 je ustanovil zavod Inštitut Alpe Bled, namenjen proučevanju zgodovine Alp.

TJAŠA TOLAR

Tjaša TOLAR, znanstvena sodelavka pri ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo, arheobotaničarka. Njeno raziskovalno področje obsega raziskave nekdanje rastlinske prehrane, vključujoč kulturne rastline, uporabe rastlinskih materialov (npr. les za kurjavo, gradnjo, izdelavo predmetov, ostanki tekstila idr.) in raziskave okoljske vegetacije. Na podlagi najdenih rastlinskih makroostankov, ki se v določenih pogojih ohranijo v kulturnih plasteh arheoloških najdišč, proučuje tudi, katere vrste rastlin so rasle nekoč in katere rastejo danes, katere so avtohtone in katere prinesene iz Amerike ali z Bližnjega vzhoda.

SO OBMOČJE DANAŠNJE PLANINE KLEK OBISKOVALI ŽE LJUDJE V SREDNJI KAMENI DOBI (MEZOLITIKU)?

Planina Klek je pred več kot dvajsetimi leti postala prednostni cilj načrtnega pregledovanja in raziskovanja starodavnih človekovih dejavnosti na planinah v

visokogorju Julijskih Alp. V začetnih letih so bile na različnih mestih na Kleku odkrite in delno raziskane zgodnjerske (1.–2. st. n. št.), poznoantične (5.–6. pr. n. št.) in

zgodnjesrednjeveške (9.–10. ~~pr.~~ n. št.) ostaline, za katere domnevamo, da so povezane z rudarsko dejavnostjo.^[1] Klek je še vedno aktivna pašna planina (v upravljanju agrarnih skupnosti Podhom in Blejska Dobrava). Konec 19. stol. je bilo nad bližnjo blejsko planino Lipanca naključno najdeno bronasto bodalo, ki je bilo umeščeno v bronasto dobo. Najdba tudi za poključsko planoto in za planine nad njo potrjuje tezo, da so bili ljudje z visokogorjem stalno povezani vsaj od bronaste dobe dalje (od približno 2200–800 pr. n. št.). Odprto pa ostaja vprašanje, ali so bili na Pokljuki in v višinah nad 1300 m. n. m. prisotni ljudje že kmalu po koncu zadnje ledene dobe, to je po umiku zadnjih ledenikov približno 12.000 let pr. n. št. Iz tega zgodnjega obdobja je namreč v dolini, ob vznožju Pokljuke, znano kamenodobno najdišče Poljšiška (Poglejska) cerkev,^[2] ki po kulturni umestitvi spada še v staro kameno dobo ali paleolitik. To najdišče sproža tudi vprašanje, ali so takratni ljudje iz doline že obiskovali poključsko planoto.

Kmalu po prehodu pleistocenske geološke dobe v holocen (10.000 pr. n. št.) se je zaradi spremembe klimatskih pogojev spremenilo tudi človekovo prilagajanje naravi, kar se je odražalo na ostankih materialne kulture. Okoli leta 8.000 pr. n. št. je sprememba postala tako značilna, da je nastopilo novo kulturno obdobje, poimenovano srednja kamena doba ali mezolitik, znotraj katerega je bilo več kulturnih stopenj. V Sloveniji traja mezolitik približno do leta 4.500 pr. n. št. Za razliko od posoškega dela Julijskih Alp, kjer je bilo v zadnjih letih na planinah pod Krnom odkritih več deset mezolitskih najdišč,^[3] v gorenjskem delu za zdaj iz tega časa poznamo le indicionalne najdbe. Prva je Jama za skalo v Žagarjevi glavi pod Planino v Lazu,^[4] druga pa plano najdišče pod vrhom Ratitovca, ki ga umeščamo v širše obdobje mezolitika (Jamnik, Bizjak, 2015).^[5]

V Karavankah imamo redke in časovno še ne jasno umeščene najdbe s planine Svečice in s planine Preval.^[6] V dolinah na visokem Gorenjskem je doslej znano le eno mezolitsko jamsko najdišče, Jamnikov spodmol nad Jesenicami, kjer je bila najdena koščena harpuna^[7] in skupina treh planih najdišč na Belškem polju pri Jesenicah.^[8] Evidentiranih je še nekaj dolinskih lokacij, kjer so bili najdeni posamezni kameni izdelki, ki morda nakazujejo prisotnost mezolitskih ljudi, na primer v Zasipu pri Bledu,^[9] vendar so tod skupaj prisotne najdbe iz različnih obdobj, zato domneve še ni mogoče zanesljiveje potrditi. Zaradi redkosti najdb je pomemben vsak indic, ki pomaga osvetliti prostorski obseg gibanja in zadrževanja takratnih ljudi. Zaradi nekaj najdenih odtiskov med taka domnevna mesta zadrževanja mezolitskih ljudi lahko od leta 2015 prištevamo tudi lokacijo na planini Klek na nadmorski višini 1537 m. Najdišče je pomembno, ker nakazuje že zelo zgodnje obiske in dejavnosti ljudi visoko nad Pokljuko. Ker so najdbe le indici, smo si pri zelo okvirni časovni umestitvi poskušali pomagati s poskusom osvetlitve geoloških dogajanj na planini Klek po ledeni dobi in s primerjavo s prav tako skromnimi podatki o zgodnji poledenodobni (holocenski) vegetaciji na tej planini.

Geolog Milan Šifrer je v začetku petdesetih let 20. stol. opravil do sedaj najboljše najdišče poskus evidentiranja sledi poledenitev na Pokljuki. Ugotavlja, da so ledeniki v ledeni dobi pokrivali velik del Pokljuke. Iznad ledenika so ostali le posamezni manjši otoki poključkega grebena. Rekonstrukcijo dogajanja pa oteži dejstvo, da so ledeniki, ki so se pomikali po Pokljuki, sicer odložili mnogo ledeniškega gradiva, vendar so velike vodne mase, ki so se sproščale ob poznejšem taljenju ledenikov, s seboj odplavile in s tem uničile veliko sledi, ki bi omogočile natančnejšo predstavo o obsegu in poteh posameznih

1 Bizjak, 2016.

2 Brodar, 1995.

3 Jamnik, 2015.

4 Turk, Šercelj, 1988; Dirjec et al., 1989, 203.

5 Jamnik, Bizjak, 2015

6 Jamnik, 2013.

7 Brodar, 1984; Jamnik, 1998.

8 Jamnik, 2013.

9 Brodar, 1997.

ledeniških gmot.^[10] Planina Klek je bila med zadnjo ledeno dobo in v poledenodobnem času nedvomno precej preoblikovana. Skledasta kotanja današnje planine je ostanek neke vsaj občasne ojezeritve in poznejšega odtoka vode iz višje ležečih predelov. Ojezeritev, odtoki in strme brežine ob kotanji so povzročili, da skoraj nikjer na planini ni geološkega profila plasti, z zanesljivim stratigrafskim sosledjem plasti, ki bi omogočale enotno geološko razlago dogajanja za celotno planino oziroma kotanjo. Stratigrafska sosledja plasti se danes razkrivajo ob zemeljskih usadih in ob posedih neposredno ob starih vodnih požiralnikih na dnu kotanje. Nekaj podatkov je bilo pridobljenih tudi pri arheoloških izkopavanjih. V pretežnem delu pobočnega dela kotanje so plasti ob umiku ledenika in ob poznejših erozijskih procesih drsele ali pa so bile odplavljene proti dnu kotanje, kjer so še danes aktivni požiralniki. Zaradi tega je na pretežnem delu kotanje, na pobočjih in na robnih predelih danes na površju le od nekaj centimetrov do največ nekaj deset centimetrov debela plast humusa, takoj pod njo pa je že skalna preperina. V spodnjem nivoju humusne plasti, ali celo na sami skalni preperini, so bile doslej tudi odkrite zgodnjerske, poznoantične in zgodnjersrednjeveške arheološke ostaline. To torej pomeni, da na teh mestih manjkajo vsi sedimenti, ki so nastajali od konca ledene dobe do antičnega obdobja. Ob arheoloških izkopavanjih leta 2005 je bilo na dnu kotanje blizu arheološkega najdišča in požiralnikov izvedeno vzorčenje sedimentov za izdelavo pelodne analize. Na opisanem mestu je plasti več, vprašanje pa je, ali so v prvotni legi ali pa so sedimenti tja pridrseli oz. bili sprani s pobočij. Vzorci so bili pobrani do globine 50 cm. S pomočjo AMS metode radiokarbonskega datiranja je bilo ugotovljeno, da je sediment na globini od 48 do 37 cm nastajal v obdobju pred 9.500 pr. n. št. Ker je bila v analiziranem vzorcu pod globino 30 cm (starejše od 5.000 pr. n. št.) nizka koncentracija peloda,

podrobna rekonstrukcija razvoja vegetacije ni bila mogoča, se je pa dalo ugotoviti prisotnost smreke, jelše, hrasta, bukve in trav.^[11] To kaže, da je bil ta prostor, če že ne v sami kotanji današnje planine Klek, pa vsaj na njenem robnem delu, že v obdobju, ko so v Sloveniji prisotne kulture mezolitika, primeren za bivanje človeka.

Slika 1: Pogled proti jugovzhodu na planino Klek. Z rdečo je označeno mesto najdbe kamenih odbitkov. (Foto: Pavel Jamnik)

Meseca maja leta 2015 smo na pobudo Janeza Bizjaka skupaj s Pavlom in Juretom Jamnikom opravili še enega od pregledov poti in usadov na planini Klek. Na poti, ki jo je s hojo po planini naredila pašna živina, na manjši izravnavi v pobočju tik pod vodnim zajetjem smo našli kremenov odbitek s sledmi uporabe. (slika 1) Pri natančnem ponovnem pregledu poti so bili jeseni 2015 in poleti 2016 najdeni še štirje odbitki. Najdbe so ležale v svetlo rjavo sivem glineno ilovnatem sedimentu. V profilu shojene poti je jasno vidno, da je v okolici nad tem glineno ilovnatim sedimentom le še tanka plast humusa, kakršen je prisoten po večini planine. Sediment, v katerem so ležali odbitki, je v tem predelu pobočja prisoten le na tem mestu in še to le na območju, velikem nekaj kvadratnih metrov. Pot obkroža z ene strani pobočje kotanje planine, z druge pa manjši skalni greben, ki le nekoliko izstopa nad okolico. Mesto, kjer so bili odbitki, je nekakšna manjša kotanja med pobočjem in skalo. Kotanja je človeku, za katerim

10 Šifrer, 1952.

11 Andrič et. al., 2011, 384.

so na mestu ostali odbitki, nudila zavetje, oziroma ga je na nek način ščitila, zato si jo je verjetno tudi izbral za postanek. Kotanja, v kateri je bil »ujet« ilovnat sediment, je tudi preprečila, da bi ta zdrsel po pobočju, kar se je očitno dogajalo z istim sedimentom v okolici. Ker so bili odbitki najdeni v vrhnjem delu ilovnatga sedimenta, pomeni, da je bil človek na tem mestu prisoten v času, ko je bil ta ilovnat sediment delno že odložen v kotanjo. Na poti je bilo poleg odbitka vidnih še nekaj drobcev oglja, zato smo s površine očistili 3 do 4 cm plasti, ob tem pa se je pokazalo, da gre na mestu najdbe odbitkov tudi za manjši ostanek kurišča (slika 2). Za analizo smo

Slika 2: Očiščena ilovnata pot z ostanki kurišča v ilovici (foto: Pavle Jamnik)

odvzeli nekaj odlomkov oglja in 10 cm² ilovice z mesta, kjer je bilo oglja največ. Pregled oglja je opravila dr. Tjaša Tolar z Inštituta za arheologijo ZRC SAZU. Naključno izbrani odlomki oglja so bili prelomljeni s skalpelom, s čimer se je osvežil prečni prerez oglja oz. lesa. Sledil je pregled prečne anatomske ravnine pod stereomikroskopom Leica z do 50-kratno povečavo. Najprej se je določilo, ali gre za listavec ali iglavce, nato pa se je iskalo še dodatne anatomske znake, ki bi lahko potrjevali še natančnejšo identifikacijo lesne vrste.

Vsi trije naključno odbrani odlomki oglja iz ilovice so pokazali isto vrsto lesa, tj. vrsto iz rodu bor (*Pinus*), kamor sodi tudi visokogorsko rušje (*Pinus mugo*). Značilnost tega rodu iglavcev so izjemno veliki smolni

kanali, določitev do vrste natančno z makroskopsko analizo ni mogoče.

Od štirih pregledanih odlomkov oglja s površine kurišča sta tudi tu dva kazala značilnosti bora (*Pinus* sp.), torej iglavca z velikimi smolnimi kanali, dva pa sta bila ohranjena v veliko slabšem stanju in sta kazala značilnosti listavca. Zaradi slabše ohranjenosti več kot določitev, da gre najverjetneje za difuzno porozni listavec, ni bilo mogoče. Pri enem primerku so vidni tudi agregirani trakovi, značilni za jelšo/lesko/gaber (*Alnus/Corylus/Carpinus*).

Na nekaterih mestih v kotanji planine Klek je tak ilovnat sediment, v kakršnem so bili najdeni odbitki, še mogoče najti. Na dnu kotanje ob požiralnikih se je nad skalno preparino ohranila sedimentirana plast rjave, relativno čiste, suhe ilovice ter plast svetlorjavosivega glineno ilovnatga, povsem čistega in mastnega sedimenta, v kakršnem so bili na najdišču ohranjeni odbitki in oglje. Nad tema plastema je tako kot drugod po kotanji planine odložen humus s posameznimi vključki grušča (slika 3). Na to svetlorjavosivo

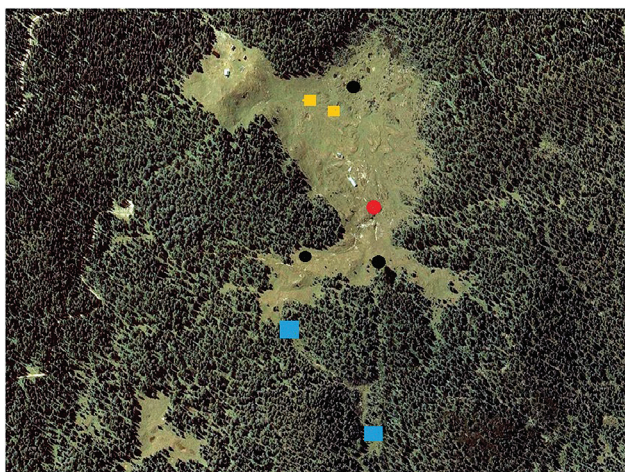
Slika 3: Profil plasti pri požiralnikih na dnu kotanje planine; z enako ilovico, kot je na mestu najdbe odbitkov (foto: Pavle Jamnik)

plast so pri vzorčenju peloda leta 2005 naleteli tudi arheologi, ki so prav tako na dnu kotanje planine ob požiralnikih odvzeli vzorce za analizo peloda. Iz objavljenih podatkov je po slikah razbrati, da avtorica to plast – horizont

B, kjer se je pelod ohranil zaradi zakisanosti tal ter razlik v teksturi talnega profila in zadrževanja vode, na podlagi datacij AMS radiokarbonskega datiranja ogljika, umešča v čas od približno 9.500 pr. n. št. do okoli 800 našega štetja.^[12]

Povsem enaka plast, svetlorjavosiva, glineno ilovnate, povsem čiste plasti mastnega otipa, je prisotna tudi ob naravnih kalih ali ob nekdanjih manjših zamočvirjenjih površinah na širšem območju planine Klek. Ker smo se želeli prepričati, ali so plasti okoli kalov in na najdišču odbitkov enake, smo pri dveh kalih, kjer je brežina zaradi erozije nezaraščena, očistili profil in pri tem poskušali najti drobce oglja za primerjavo z ogljem z najdišča (slika 4). Nekaj drobcev nam je uspelo najti.

Slika 4: Na planini označena mesta: modro – kala, kjer so bili odvzeti vzorci oglja, rumeno – mesto vzorčenja za pelodno analizo in mesto profila na sliki 3, črno – arheološka najdišča, rdeče – mesto najdbe odbitkov. (Vir: Geopedia)

Z najdišča kal A je bilo pregledanih pet odlomkov. Tudi tu sta dva kazala znake bora (*Pinus sp.*). Naslednja dva sta prav tako kazala znake iglavca, vendar za razliko od prejšnjih, tu ni bilo videti velikih smolnih kanalov. To še ne pomeni, da smolnih kanalov ni, kar bi bilo značilno za jelko (*Abies alba*) ali tiso (*Taxus baccata*), pač pa je mogoče, da sta bila odlomka premajhna in zato smolnih kanalov v teh odlomkih ni bilo videti. En odlomek je pripadal najverjetneje javorju (*Acer sp.*).

Z najdišča kal B je bilo oglja zelo malo. En sam pregledan odlomek kaže znake iglavca, vendar smolnih kanalov ni bilo videti. Spet gre lahko za jelko/tiso ali pa za kak drug iglavec s slabše vidnimi manjšimi smolnimi kanali.

Ugotovljene drevesne vrste na najdišču odbitkov in ob kalih ob planini Klek so podobne. Zavedamo se, da je bilo za resno primerjavo, ki bi zdržala kritiko, pregledano premalo vzorcev oglja. Vseeno pa prisotnost drevesnih vrst, ki jih lahko pripišemo tudi času kmalu po ledeni dobi, govori v prid domnevi, da bi bili kremenovi odbitki lahko iz časa med 8.000 do 4.500 leti pr. n. št., torej v času mezolitske kulture. Doslej opravljene študije sprememb okolja in razvoja gozda ob koncu ledene dobe in začetku holocena^[13] so želele podati predvsem splošno razvojno sliko, natančnejših študij razvoja vegetacije v sredogorju v Sloveniji pa še nimamo. Pri primerjavah se je zato mogoče nasloniti le na delne podatke s posameznega vzorčenja na različnih lokacijah, manj jasna pa so dogajanja v konkretnih okoljih, v časovno krajših obdobjih ob začetku holocena. Imamo nekaj pelodnih analiz, ki kažejo sliko gorskega okolja.^[14] Samo za primerjavo, ker je bil tudi med našim ogljem najden košček, ki bi lahko pripadal leski, navajamo podatek iz bližine Triglavskih jezer. Tu so na primer ugotovili, da je bila leska močno prisotna in je verjetno dosegla višek v borealu.^[15] Tudi podatki o razvoju vegetacije po ledeni dobi na območju Pokljuke in na planini Klek so relativno skromni. Pelodna analiza, opravljena ob arheološkem izkopavanju na planini Klek, je dala za obdobje, starejše od 5.000 let pr. n. št., nejasne rezultate.^[16] Za primerjavo z našim ogljem pride v poštev podatek o prisotnosti jelše, ki je tudi morda prisotna med našim ogljem, vendar to tudi v tem primeru ne more biti trdna, zanesljiva opora, saj je prisotnost tako jelše kot leske

13 Npr. Šercelj, 1962, 1965, 1971, 1996; Culiberg, 1991.

14 Šercelj, 1962/a, 1965.

15 Šercelj, 1962, 47.

16 Andrič et al., 2011.

12 Andrič et al., 2011, 279, sl. 4, cona K2.

zaznana tudi v višjih nivojih preiskanega profila.^[17] Še najbolj nam je lahko v oporo radiokarbonska datacija ilovice, ki jo prepoznamo kot enako plasti, v kateri so bili kremenovi odbitki. Umeščena je v čas od približno 9.500 pr. n. št. do okoli 800 našega štetja,^[18] kar ponovno ne izključuje možnosti, da bi že mezolitski ljudje pustili svoje ostanke v taki plasti.

Najbližje Kleku so podatki iz vrtine, izvedene leta 2012^[19] na območju barja Šijec na Pokljuki, ki pa leži vsaj 400 višinskih metrov nižje. Zaradi fluvioglacialnih dogajanj po ledeni dobi in tudi še v času mezolitskih kultur je bilo verjetno območje ob barju Šijec vegetacijsko nekoliko drugačno kot območje okoli planine Klek. V pelodnem diagramu barja Šijec, v času ko bi bili na območju planine Klek lahko mezolitski ljudje, so prisotne tudi drevesne vrste bor, jelša, leska, ki so bile najdene v ostanku ognjišča ob odbitkih. So pa te vrste prisotne v celotnem holocenu (in tudi v poznem glacialu), zato to ponovno ni najboljši argument za oceno starosti. Ker se na pelodnih analizah vsaj nekoliko odražajo tudi razmere v širši okolici vzorčenja, pa podatki iz okolice barja Šijec ne nasprotujejo možnosti, da bi bilo oglje iz ognjišča na planini Klek iz časa mezolitika. Za zdaj si na podlagi skromnih podatkov, tako o oglju drevesnih vrst, s katerimi si je kuril človek, ki je na planini Klek izgubil ali zavrgel nekaj kremenovih odbitkov, kot tudi skromnega vedenja o razvoju poledenodobne vegetacije na območju Pokljuke in visokogorja, ne moremo z zanesljivostjo pomagati. Edino, kar je mogoče ugotoviti, je, da so drevesne vrste, katerih oglje se je ohranilo na mestu najdbe, lahko rasle na območju planine Klek tudi že v obdobju kulture mezolitika in da radiokarbonska datacija enake ilovice iz arheološke sonde, od najdišča oddaljene okoli 100 metrov, ne izključuje možnosti,

da so kremenovi odbitki, najdeni v enaki ilovici, pripadali srednjekamenodobnim – mezolitskim ljudem.

Si je pri časovni umestitvi odbitkov s Kleka mogoče pomagati z značilnostmi najdenih kremenovih odbitkov? Štirje najdeni primerki t. i. kamene industrije s planine Klek tehnološko spadajo med odpadke. Človek, ki je orodje izdeloval, tem, od jedra odbitim koščkom kremenca ni posvetil posebne pozornosti oziroma ni nadaljeval z retuširanjem odbitka, da bi izdelal neko, za konkretno potrebo uporabno orodje. So pa ljudje velikokrat take »odpadke« uporabili le za priložnostno potrebo, da so z njim zaradi ostrega robu nekaj odrezali ali zgladili in tudi ta aktivnost je na odbitku pustila sledi uporabe. Makroskopsko se take sledi prepoznajo kot t. i. uporabne retuše, pod povečavo pa je mogoče opaziti tudi specifične sledi, ki nastajajo pri uporabi na lesu, mesu, koži ... V našem primeru imamo le en primerek, na katerem je vidno namensko retuširanje, s katerim je človek odbitek želel nekoliko bolj prilagoditi svojim potrebam. Gre za odbitek iz rjavosivega kakovostnega in prosojnega prodniškega kremenca (slika 5/1). Na delu odbitka je ohranjena skorja prodnika. Ker na območju planine Klek ni prodniških nanosov, je človek ta kremen nedvomno prinesel s seboj z območij, kjer je prodniški kremen prisoten. To morda celo pomeni iz dolin pod Pokljuko. Očitno je na mestu postanka orodje tudi izdeloval in ob tem ta, pri odbitju od prodnika nastali odbitek še nekoliko popravil s tako imenovano polstrmo retušo, ki je vidna na vrhu desnega stranskega roba. Retuša je prešla še na nekoliko poševen prečni zgornji rob. Ker je vrh odbitka odlomljen, ni mogoče ugotoviti, ali je bil retuširan cel zgornji rob in bi bilo primeren mogoče celo uvrstiti med tipološko določljive orodne tipe, t. i. prečne retuše, ali je bil že prvotno retuširan samo kotni del prehoda med stranskim in zgornjim robom odbitka. Naslednji primeren iz kakovostnega prosojnega kremenca, ki prav

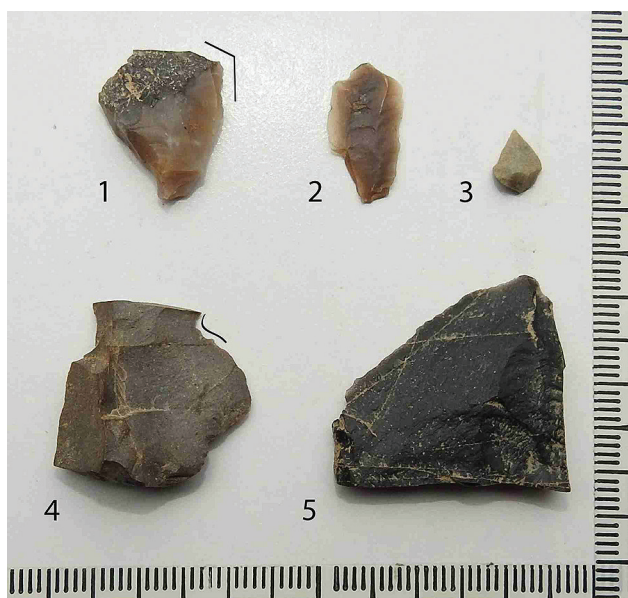
17 Andrič et al., 2011, sl. 5a.

18 Andrič et al., 2011, 279, sl. 4, cona K2.

19 Še neobjavljen podatek, zabeležen na predavanju dr. Maje Andrič v prostorih Triglavskega narodnega parka na Bledu pomladi 2016.

tako verjetno izvira iz prodniškega kremenca, je tanka klinica brez sledi uporabe. (slika 5/2) Primerkek, velik le 0,7 cm, svetlo sivobelega barve, je odbitek s sledmi prejšnjih odbijanj, brez sledi uporabe (slika 5/3). Po strukturi kremenca ocenjujemo, da verjetno izvira iz plasti ali gomolja roženca. Iz gomolja ali plasti roženca slabše kakovosti, kot je prodniški kremen, sta še svetlo siv odbitek (slika 5/4), ki ima na desnem stranskem robu sledi uporabnih retuš (ob uporabi se je kamnina toliko poškodovala, da je nastala v robu manjša zajedaja) in odbitek iz črnega neprosojnega roženca (slika 5/5) brez sledi

Slika 5: Kremenovi odbitki, najdeni v ilovici na planini Klek. S črtami je označeno mesto retuširanja in uporabe. (Foto: Pavel Jamnik)

uporabe z ohranjeno skorjo gomolja ali plasti roženca. Pet najdenih odbitkov je najmanj iz štirih različnih kosov kremenca. Trije kosi so iz na Pokljuki lokalno prisotnih gomoljev ali plasti roženca, dva primerka iz kakovostnega prosojnega kremenca pa izvirata iz prodniškega kremenca, ki na območju Pokljuke ni prisoten in jih je moral človek kot surovino za izdelavo potrebnega kamenega orodja prinesiti s seboj iz doline.

Čeprav smo v besedilu poskušali potrditi predvsem možnost, da bi najdbe pripadale že mezolitskim ljudem, pa za zdaj nimamo prepričljivega argumenta za takšno trditev; niti na osnovi tipoloških in tehnoloških

značilnosti najdenih odbitkov. Med najdbami ni tipološko značilnih tipov, ki bi nedvomno potrdile mezolitik. V prid domnevi, da smo vseeno našli prve mezolitske sledi na planini Klek, nekoliko govori dejstvo, da je najdišče iz obdobja mezolitika precej na posoški strani in da ni resnega argumenta, zakaj ne bi bili tudi na gorenjski strani. Kakorkoli, za zdaj je nedvomno le, da smo na planini Klek našli ene najstarejših sledi človekovega obiskovanja visokogorja nad Pokljuko. Odbitki bi lahko ostali na planini za obiskovalce od časa mezolitika pa vse do bronzne dobe. Ker pa je bila iz časa bronzne dobe s pelodno analizo ugotovljena že precejšnja zastopanost smreke, na ognjišču »naših« obiskovalcev pa se kaže predvsem oglje bora, se pri časovni umestitvi nekoliko bolj nagibamo k umestitvi najdb v čas mezolitskih kultur. Upamo, da se bodo v kratkem na območju Pokljuke in nad njo pokazale nove sledi najzgodnejših obiskovalcev, ki bodo pomagale razjasniti tudi dilemo s planine Klek.

Literatura:

- Andrič, M., Jaecks-Vidic, N., Ogrin, M. in J. Horvat, Paleoeološki podatki o človekovem vplivu ob gozdni meji na planini Klek v Julijskih Alpah. *Arheološki vestnik* 62, 2011, str. 375–392.
- Bizjak, J., 20 let arheoloških raziskav na planini Klek (1995–2015), Kako smo iskali sledi prvih pastirjev in našli sledi prvih rudarjev. *Razgledi Muzejskega društva Bled za leto 2016*, št. 8, 2016, str. 111–120.
- Brodar, M., Kočna – Jamnikov spodmol. *Varstvo spomenikov* 26, 1984, str. 217–219.
- Brodar, M., Končni paleolitik iz Poljšiške cerkve pri Poljšici. *Arheološki vestnik* 46, 1995, str. 9–24.
- Brodar, M., Kameno orodje iz Zasipa pri Bledu. *Arheološki vestnik* 48, 1997, str. 9–14.
- Culiberg, M., *Late glacial vegetation in Slovenia*. Dela 29, Razred IV, ZRC SAZU, Ljubljana 1991.
- Dirjec, J., Šercelj, A., Turk, I., Stara fužina – Jama za skalami. *Varstvo spomenikov* 33, 1989, str. 202–203.
- Jamnik, P., Potek raziskovanja Jamnikovega spodmola na Kočni nad Jesenicami in rezultati sondiranja v okoliških jamah. *Arheološki vestnik* 49, 1998, str. 17–30.
- Jamnik, P., Mezolitska najdišča na Belškem polju pri Jesenicah. V: *Jeseniški zbornik* 11, 2013, 33–57.
- Jamnik, P., Višinska/gorska (mezolitska) najdišča kamenih industrij. V: *Goriški letnik* 37–38, (2013–2014), 2015, str. 177–210.
- Jamnik, P., Bizjak, J., Sledi srednjekamenodobnih (mezolitskih) lovcev – nabiralcev na Ratitovcu. *Železne niti. Zbornik Selške doline*, 12, 2015, str. 271–280.
- Šifrer, M., Obseg zadnje poledenitve na Pokljuki. *Geografski vestnik*, XXIV, 1952, str. 95–114.
- Šercelj, A., Razvoj würmske in holocenske gozdne vegetacije v Sloveniji. *Razprave, IV razreda SAZU*, VI, 1962, str. 361–419.
- Šercelj, A., Zgodovina gozda v dolini triglavskih jezer. *Varstvo narave* 1, 1962/a, str. 45–56.
- Šercelj, A., Paleofloristična raziskovanja v triglavskem pogorju. *Razprave, IV razreda SAZU*, VIII, 1965, str. 473–498.
- Šercelj, A., Postglacialni razvoj gorskih gozdov v severozahodni Jugoslaviji. *Razprave, IV razreda SAZU*, XIV, 1971, str. 267–293.
- Šercelj, A., *Začetki in razvoj gozda v Sloveniji*. Dela 35, Razred IV, ZRC SAZU, Ljubljana 1996.
- Turk, I., Šercelj, A., Najstarejši dokazani obisk Ratitovca. *Loški razgledi* 35, 1988, str. 11–18.
- Turk, I., Horvat, J., Dirjec, J., Culiberg, M., Šercelj, A., *Arheološko raziskovanje Fužinskih planin 9. 9. do 12. 9. 1996*. Neobjavljeno poročilo. 1996. Hrani Arheološki inštitut ZRC SAZU.